

MIYA PARDANING YALLIG‘LANISHI – ETIOLOGIYASI, PATOGENEZI VA DAVOLASH USULLARI

Qo‘qon universiteti, Andijon filiali,

Tibbiyot fakulteti, Pediatriya

yo‘nalishi_ 24.04 gurux Talabasi

Sotvoldiyeva Gulsevar .

@sotvoldiyevagulsevar2406@gmail.com

Anotatsiya:

Meningit — bosh miya va orqa miyani o‘rab turuvchi himoya pardalarining yallig‘lanishi bilan kechadigan infeksiyon kasallikdir. Kasallik bakteriyalar, viruslar yoki qo‘ziqorinlar sababli yuzaga kelishi mumkin va tezda og‘irlashib, asoratlar yoki o‘limga olib kelishi ehtimoli yuqori. Meningit mustaqil kasallik sifatida ham, boshqa infeksiyon kasalliklar asoratida ham rivojlanadi. Masalan, o‘rta quloq, burun yondosh bo‘shliqlari yallig‘lanishi, gripp, qizamiq, tepki, sil yoki zaxm kasalliklaridan so‘ng ikkilamchi meningit yuzaga kelishi, mumkin. Etiologiyasiga qarab meningit quyidagi turlarga bo‘linadi: bakterial, virusli va qo‘ziqorinli. Bakterial meningit eng xavfli bo‘lib, meningokokk, pnevmokokk va gemofil tayoqchalari sabab bo‘ladi. Virusli meningit ko‘pincha yengil kechadi va enteroviruslar, parotit, herpes virusi bilan bog‘liq bo‘ladi. Qo‘ziqorinli meningit asosan immuniteti past bemorlarda uchraydi. Meningit rivojlanish tezligiga qarab o‘tkir, o‘rtacha o‘tkir va surunkali shakllarda bo‘ladi. Likvor tarkibiga qarab esa yiringli va seroz shakllarga ajratiladi. Kasallikning yuqtirish yo‘llari asosan havo-tomchi yo‘li bo‘lib, bemor bilan yaqin aloqada bo‘lish, aksirish, yo‘talish yoki sog‘lom tashuvchilar bilan muloqot orqali yuqadi. Yosh bolalar kattalarga nisbatan ko‘proq kasallanadi. Kasallik ko‘pincha kuz, qish va erta bahor, oylarida uchraydi. Klinik belgilari kasallik turiga qarab farq qiladi, ammo umumiy simptomlar mavjud: yuqori harorat (38–40°C), bosh og‘rig‘i, qattiq bo‘yin va bosh muskullarining tortishishi, oyoqlarning bukilib qolishi, talvasa yoki alahlash, yorug‘lik va tovushga sezuvchanlik. Ikkilamchi meningit asta-sekin rivojlanishi mumkin va asosiy yuqumli

kasallik bilan qo'shilganda bemorning ahvoli keskin og'irlashadi. Tashxis uchun lumbal punktatsiya (likvor tahlili) eng ishonchli usul hisoblanadi. Qon tahlillari va instrumental tekshiruvlar (KT, MRT) ham yordam beradi. Bakterial meningit zudlik bilan antibiotiklar bilan davolanishi lozim, virusli meningit ko'pincha simptomatik davolash bilan boshqariladi, qo'ziqorinli shakl esa antifungal dorilarni talab qiladi. Qo'llab-quvvatlovchi terapiya sifatida kortikosteroidlar, antikongulsantlar, infuzion terapiya va oksigenoterapiya qo'llanadi. Meningitning oldini olishda eng samarali choralar: shaxsiy gigiyena, kasallik bilan kasallanganlar bilan yaqin muloqotni cheklash va vaksinatziya. Meningokokk, pnevmokokk va Hib vaksinalari kasallik xavfini sezilarli kamaytiradi. Shuningdek, quloq, burun va tomoq bo'shliqlaridagi yallig'lanishlarni o'z vaqtida davolash kasallikning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Meningit — hayot uchun xavfli kasallik bo'lib, erta tashxis va to'g'ri davolash bilan asoratlar oldini olish va to'liq sog'ayish mumkin. Kattalar va bolalarda kasallik belgilarini vaqtida aniqlash va vrachga murojaat qilish muhimdir.

Kalit so'zlar: Meningit, bosh miya pardasi, orqa miya pardasi, Bakterial meningit, virusli meningit, qo'ziqorinli meningit, mikvor, miya suyuqligi, lumbal punktatsiya, yuqumli kasallik, vaksinatziya, antimikrobiyal terapiya, simptomlar, profilaktika

Meningit — bu bosh miya va orqa miyani o'rab turuvchi himoya pardalarining yallig'lanishi bilan kechadigan kasallikdir [1,2]. Kasallikni bakteriyalar, viruslar yoki qo'ziqorinlar keltirib chiqarishi mumkin [2,3,4]. Ba'zan meningit mustaqil kasallik sifatida paydo bo'ladi, ba'zan esa boshqa infeksiyalarning asoratida rivojlanadi. Masalan, o'rta quloq, burun yoki tomoqdagi yallig'lanishlar, gripp, qizamiq, tepki, sil yoki zaxm kasalliklari keyinchalik meningitga olib kelishi mumkin [1,5]. Meningitning paydo bo'lishi yoshga, immunitet holatiga va kasallikni keltirib chiqaruvchi agentga bog'liq. Yosh bolalar kattalarga qaraganda ko'proq kasallanadi [2,4]. Kasallik ko'pincha kuz, qish va erta bahor oylarida uchraydi, chunki bu mavsumlarda yuqumli kasalliklar ko'p tarqaladi [2].

Meningit turlari. Meningitning asosiy turlari etiologiyasiga qarab uchta: Bakterial meningit — eng xavfli turi. Tez og'irlashadi, asoratlari yuqori va bemor ko'pincha shifoxonaga yotqizilishi kerak. Eng ko'p uchraydigan bakteriyalar — meningokokk, pnevmokokk va gemofil tayoqchalari [3,6]. Virusli meningit — odatda yengil kechadi va ko'pincha uy sharoitida davolanadi. Viruslar sabab bo'lib, eng ko'p uchraydiganlari — enteroviruslar, parotit va herpes viruslari [4,8]. Qo'ziqorinli meningit — immuniteti past bemorlarda uchraydi, ko'pincha uzoq davom etadigan kasalliklarda paydo bo'ladi [7,10]. Shuningdek, meningit rivojlanish tezligiga qarab: O'tkir meningit — to'satdan boshlanadi va tez og'irlashadi [2,3]. O'rtacha o'tkir meningit — bir necha kun ichida asta-sekin rivojlanadi [2]. Surunkali meningit — oylar davomida asta-sekin kuchayadi

[2,3]. Miyasuyuqligi (likvor) tarkibiga, qarab, meningit: Yiringli (bakterial) Seroz (virusli) b o'linadi [6,9]. Kasallikning yuqishi, Meningit asosan havo-tomchi yo'li orqali yuqadi [2,3,5]. Kasallik bemor bilan yaqin aloqada, quchoqlashish, o'pish, aksirish yoki yo'talish paytida sog'lom tashuvchilar orqali ham tarqaladi. Bemor yuqumli kasallik belgilarini namoyon qilmasa ham, ba'zi holatlarda sog'lom tashuvchi sifatida boshqa odamlarni yuqtirishi mumkin [5]. Klinik belgilar Meningit belgilari turiga qarab farq qiladi, lekin ba'zi umumiy simptomlar mavjud [3,4,6]: Yuqori harorat ($38-40^{\circ}\text{C}$) Kuchli bosh og'rig'i, Bo'yin va bosh muskullarining, qattiqligi, boshni, oldinga, egish, qiyinligi, Oyoqlarni, bukish, qiyinligi. Talva, yoki alahlash, Yorug'lik va tovushga sezuvchanlik. Qayt qilish, ishtaha yo'qolishi. Bezovtalik va charchoq [1,3] Asta-sekin rivojlanadigan ikkilamchi meningitda bosh og'riq, bosh aylanishi va umumiy holsizlik seziladi. Agar boshqa yuqumli kasallik qo'shilsa, bemorning ahvoli keskin og'irlashadi [1,5,8]. Tashxis Bakterial meningitni tashxislashda eng ishonchli usul — lumbal punktatsiya (beldan miya suyug'ligini olish) [3,6]. Likvor tahlilida oqsil, glyukoza darajasi va hujayra soni tekshiriladi. Shuningdek, qon tahlillari, KT va MRT kabi instrumental tekshiruvlar yordam beradi [7,9].

Davolash: Bakterial meningit — zudlik bilan antibiotiklar bilan davolanishi kerak [3,6]. Tez davolanish asoratlarni kamaytiradi. Virusli meningit — ko‘pincha simptomatik davolash bilan boshqariladi, ya’ni suyuqlik ichish, dam olish, antipiretiklar [4,8].

Qo‘ziqorinli meningit — antifungal dorilar talab qiladi [7,10]. Qo‘llab-quvvatlovchi terapiya sifatida kortikosteroidlar, antikonvulsantlar, infuzion terapiya va oksigenoterapiya qo‘llanadi. Bemorni kuzatish va ehtiyot choralarini ko‘rish muhimdir [2,6]. Oldini olish Meningitning oldini olishda quyidagilar muhim [2,5]: Shaxsiy gigiyenaga rioya qilish (qo‘l yuvish, shaxsiy buyumlarni ajratish) Meningit bilan kasallanganlar bilan yaqin aloqani cheklash Vaksinatсия — meningokokk, pnevmokokk va Hib vaksinalari kasallik xavfini kamaytiradi

Quloq, burun va tomoqdagi yallig‘lanishlarni o‘z vaqtida davolash Meningit hayot uchun xavfli kasallik bo‘lib, erta tashxis va to‘g‘ri davolash bilan asoratlari oldini olish va bemor to‘liq sog‘ayishi mumkin [1,2,5].

Xulosa

Meningit — bu bosh miya va orqa miyani o‘rab turuvchi himoya pardalarining yallig‘lanishi bo‘lib, hayot uchun xavfli kasallikdir. Kasallik bakteriyalar, viruslar yoki qo‘ziqorinlar tufayli paydo bo‘lishi mumkin va yosh bolalar ayniqsa sezgirdir. Meningit tez rivojlanadigan yoki asta-sekin kechadigan shakllarga bo‘linadi. Kasallik belgilari sifatida bosh og‘rig‘i, yuqori harorat, bo‘yin qotishi, talvasa, yorug‘lik va tovushga sezuvchanlik kuzatiladi. Bakterial meningit tez va to‘g‘ri davolanishni talab qiladi, virusli shakllari odatda simptomatik davolash bilan boshqariladi, qo‘ziqorinli meningit esa antifungal dorilarni talab qiladi. Kasallikni oldini olishda shaxsiy gigiyena, vaksinalar va yallig‘lanishlarni o‘z vaqtida davolash muhimdir. Erta tashxis va to‘g‘ri davolash bilan bemor to‘liq sog‘ayishi mumkin, shuning uchun meningit belgilari sezilsa, darhol shifokorga murojaat qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000.
2. World Health Organization (WHO). Meningitis: Epidemiology, Diagnosis and Treatment Guidelines. Geneva, 2021.
3. Longo D., Fauci A. Harrison's Principles of Internal Medicine. 20th Edition. New York, 2018.
4. Kliegman R. Nelson Textbook of Pediatrics. 21st Edition. Philadelphia, 2020.
5. Meningit bo'yicha klinik protokol. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi, 2022.
6. Roos K. Bacterial Meningitis: Clinical Features and Management. NEJM, 2019.
7. Venglarik M. Clinical Neurology and Infectious Diseases. Boston, 2019.
8. Hasbun R. Viral Meningitis: Diagnosis and Treatment. Infectious Disease Clinics of North America, 2017.
9. Tunkel A. Practice Guidelines for the Management of Meningitis. Clinical Infectious Diseases Journal, 2016.
10. O'zbekiston Respublikasi Shifokorlar Malakasini Oshirish Instituti. Neyroinfeksiyalar: o'quv qo'llanma. Toshkent, 2021.